

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет права, публічного управління  
та національної безпеки  
Кафедра правознавства

Кваліфікаційна робота  
на правах рукопису

**МАРЧУК БОГДАН ІВАНОВИЧ**

УДК 347.9

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА**

**Медіація в країнах ЄС**

081 «Право»

Подається на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

\_\_\_\_\_ Марчук Б. І.

Керівник роботи  
Пархоменко Наталія Миколаївна  
доктор наук, професор

Житомир – 2021

**Висновок кафедри правознавства за результатами попереднього захисту:**

до захисту допущено

Протокол засідання кафедри правознавства № \_\_ від « 08 » грудня 2021 р.

Завідувач кафедри правознавства

к.ю.н., доцент

\_\_\_\_\_

Р. Д. ЛЯШЕНКО

(підпис)

« \_\_ » \_\_\_\_\_ 2021 р.

### **Результати захисту випускної кваліфікаційної роботи**

Здобувач вищої освіти Марчук Богдан Іванович  
захистив кваліфікаційну роботу з оцінкою:

сума балів за 100-бальною шкалою \_\_\_\_\_

за шкалою ECTS \_\_\_\_\_

за національною шкалою \_\_\_\_\_

Секретар ЕК

\_\_\_\_\_

(підпис)

Святогор Т.П.

## АНОТАЦІЯ

Марчук Б.І. Медіація в країнах ЄС. – Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 081 – Право. – Поліський національний університет, Житомир, 2021.

У кваліфікаційній роботі досліджено та визначено правову природу медіації в країнах Європейського Союзу.

У роботі охарактеризовано стан правового регулювання медіації в країнах ЄС. Розглянута проблеми застосування медіації.

Були визначені причини успішного застосування медіативних технологій в сфері досудового врегулювання спорів, а також виявлення загальних схожих передумов, що детермінують успішність застосування інституту медіації в країнах ЄС, як приклад для українського правового поля.

**Ключові слова:** правова природа, медіація, правове регулювання, проблеми застосування, медіативні технології, правове поле.

## SUMMARY

Marchuk B.I. Mediation in EU countries. - Qualification work on rights of the manuscript.

Qualification work for a masters degree in specialty 081 - Law. - Polissya National University, Zhytomyr, 2021.

The legal nature of mediation in the countries of the European Union is studied and determined in the qualification work.

The paper describes the state of legal regulation of mediation in EU countries. Problems of mediation application are considered.

The reasons for the successful use of mediation technologies in the field of pre-trial dispute resolution were identified, as well as the identification of common similar preconditions that determine the success of the mediation institution in the EU as an example for the Ukrainian legal field.

**Key words:** legal nature, mediation, legal regulation, problems of application, mediation technologies, legal field.

**ЗМІСТ**

<b>ВСТУП</b>	<b>6</b>
<b>РОЗДІЛ 1. ІНСТИТУТ МЕДІАЦІЇ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ</b>	
1.1 Теоретичні, соціальні і психологічні витоки медіації	9
1.2 Генеза медіації в міжнародному праві	15
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	22
<b>РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА МЕДІАЦІЇ В КРАЇНАХ ЄС</b>	
2.1 Інструментарій регулювання медіації в ЄС: директиви, резолюції, рекомендації.	23
2.2 Правове регулювання медіації в країнах ЄС	27
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	33
<b>РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МЕДІАЦІЇ В КРАЇНАХ ЄС</b>	
3.1 Проблеми застосування медіації в країнах ЄС	34
3.2 Тенденції розвитку медіації в країнах ЄС	36
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3	39
<b>ВИСНОВКИ</b>	<b>40</b>
<b>СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ</b>	<b>42</b>

## ВСТУП

**Актуальність теми дослідження.** Тенденцією розвитку сучасного суспільства є пошук шляхів мирного вирішення виникаючих між суб'єктами права суперечок та протиріч. Це стосується і сфери вирішення правових спорів.

Залежно від характеру спірних правовідносин та цілей, які хочуть досягти його суб'єкти, розрізняють юрисдикційні та неюрисдикційні форми захисту. Якщо перші припускають вирішення спору з урахуванням застосування норм права, то другі врегулюють суперечку, спираючись інтереси сторін. Все більшу ефективність набирає система альтернативного вирішення суперечок (далі - АРС), що належить до другої категорії форм захисту.

У науковій літературі АРС визначаються як прийоми та способи вирішення правових суперечок, що виникають насамперед, у цивільних а в певних випадках та в інших видах правовідносин, з позиції обопільного інтересу сторін на підставі законів та виходячи зі здорового глузду, без участі у врегулюванні спору державних органів. АРС включає різні способи врегулювання суперечок: до основних належать переговори, арбітраж та посередництво (медіація).

Інститут медіації на межі 20-21 ст. набув широкого поширення в багатьох країнах світу. При цьому якщо на початку становлення медіації як способу вирішення спорів можна говорити про переважний її розвиток у країнах англосаксонського права, то наприкінці 20 – на початку 21 століття поширення медіації спостерігається у країнах континентального права, насамперед у країнах Європейського Союзу. Відмінною рисою сучасного розвитку даного альтернативного способу врегулювання суперечок є його законодавча інституціоналізація. Зазначається, що незважаючи на загалом схоже розуміння суті медіації, її переваг та сфер можливого застосування, у кожній країні присутні свої особливості даного інституту, що зокрема,

призводить до того, що держави по-різному підходять до правового регулювання медіації. У зв'язку з цим для української практики представляє особливий інтерес законодавче регулювання медіації у країнах Європейського Союзу, які мають схожі правові та культурні традиції.

**Мета та завдання дослідження**, є визначення правової природи інституту медіації в країнах Європейського Союзу.

Виходячи з поставленої мети, у цій роботі зроблено спробу вирішити такі завдання:

- з'ясувати теоретичні, соціальні і психологічні витоки медіації;
- дослідити генезу медіації в міжнародному праві;
- дослідити правовий інструментарій регулювання медіації в ЄС: директиви, резолюції, рекомендації;
- охарактеризувати стан правового регулювання медіації в країнах ЄС;
- розглянути проблеми застосування медіації в країнах ЄС;
- проаналізувати тенденції розвитку медіації в країнах ЄС.

**Об'єктом дослідження** є відносини, що склалися в європейському суспільстві, пов'язані з реалізацією інституту медіації.

**Предмет дослідження** – медіація в країнах Європейського Союзу.

**Методологія дослідження.** У процесі дослідження застосовувався комплекс загальних, загальнонаукових та спеціально-наукових методів, що сприяло розгляду примирення як міжгалузевого, комплексного інституту права у взаємозв'язку із формами його реалізації. Використовувалися і методи пізнання, такі як аналіз та синтез, узагальнення, індукція та дедукція. Діалектичний метод, як основний, дозволив розглянути генезис та розвиток інституту медіації як способу вирішення конфліктів у суспільстві у взаємозв'язку з іншими категоріями та суспільними явищами.

Також використовувався системний метод щодо форм реалізації інституту медіації у праві та для розкриття причин конфліктів, питань співвідношення форм реалізації. Логічний метод дозволив сформулювати визначення досліджуваного явища, характерні ознаки та складові. Крім того,

використання історико-правового методу дало можливість на основі вивченої бази нормативних джерел різних періодів та її застосування виявити історичні закономірності та визначити перспективи подальшого розвитку.

Поряд із вищезгаданими, також застосовувалися спеціально-правові методи. Наприклад, за допомогою формально-юридичного підходу досліджувалося законодавство держав ЄС. З використанням порівняльно-правового методу проаналізовано найбільш авторитетні нормативні акти права у сфері мирного врегулювання спору, доктринальні дослідження конкретних форм реалізації інституту медіації в Європейських державах та виявлено їх спільні та особливі риси.

**Апробація результатів дослідження.** Окремі результати та висновки, отримані в ході дослідження, були обговорені на засіданні кафедри правознавства Поліського національного університету, а також опубліковані у фаховому виданні «Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права» 2021. № 4.

**Практичне значення одержаних результатів** полягає в тому, що висновки кваліфікаційної роботи можуть використовуватись у: *науково-дослідній сфері* – для вивчення теми медіації, як щодо зарубіжних держав так і для України; *нормотворчій діяльності* – у процесі реформування національного законодавства, щодо медіації.

**Структура та обсяг роботи.** Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (45 найменувань).



## **РОЗДІЛ 1. ІНСТИТУТ МЕДІАЦІЇ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ**

### **1.1. Теоретичні, соціальні і психологічні витоки медіації**

Сучасна ситуація у світі свідчить про зростання агресії у соціумі, про загострення протиборства інтересів [1, с. 4], збільшення кількісних показників соціальних конфліктів, таких як політичні, етнічні, економічні та сімейно-побутові. Причини даного явища криються як у самому індивіді, так і у суспільстві загалом. Наприклад, мультикультурність сучасного соціуму, що виникає у зв'язку з процесами глобалізації, призводить до формування «розколотого Я», внаслідок чого виникає проблема невизначеності соціального статусу, що сприяє збільшенню кількості конфліктів [2, с. 34]. Релігійна нетерпимість, правовий нігілізм, деполіаризація суспільства, соціальна неоднорідність, війни засобів масової інформації, а також соціально-психологічні риси людини (темперамент, інтелект) - все це говорить про орієнтацію при вирішенні конфлікту на агресію. Агресивність і пошук компромісу є двома основними механізми, що визначають поведінку індивіда.

Категоріальний апарат у гуманітарних науках розглядає медіацію (примирення) з різних точок зору, але всі існуючі позиції, безумовно, відображають необхідність врегулювання чи вирішення конфлікту шляхом цивілізованої поведінки, спрямованої на досягнення єдиної мети.

У науковій літературі немає єдиного підходу до розуміння конфлікту. Можна говорити про три основні підходи. У рамках першого підходу конфлікт ототожнюється із протиріччям (Р. Дарендорф). У рамках другого – конфлікт розкривається не через протиріччя, а через протиборчі типи поведінки (Л.А. Козер). Третій визначає конфлікт через характер поведінки його суб'єктів.

Вважаємо, що конфлікт не тотожний суперечці, яка є основою будь-якого конфлікту. Конфлікт передбачає наявність несумісності, у деяких випадках взаємовиключення інтересів суб'єктів, їх потреб. Ми вважаємо, що під конфліктом слід розуміти різновид соціальної взаємодії суб'єктів (фізичні та юридичні особи, держава, державні та муніципальні утворення, соціальні спільноти), обумовлені несумісністю та (або) взаємовиключенням інтересів, потреб та (або) способів їх досягнення. При цьому конфлікт не можна визначати як протиборство сторін з суперечливими інтересами, оскільки інтерес може бути єдиним для суб'єктів, проте конфлікт виникає щодо способу реалізації інтересу.

Конфлікт є різнорідним і комплексним явищем. У свою чергу, необхідно приділити увагу поняттю юридичного конфлікту. Під ним розуміється конфлікт суб'єктів права з суперечливими правовими інтересами, що виникають у процесі створення чи зміни, а також реалізації, застосування, порушення та тлумачення права. Це поняття юридичного конфлікту притаманно вузькому підходу. З точки зору широкого підходу під юридичним конфліктом розуміється будь-який соціальний конфлікт, в якому юридичну характеристику має хоча б один з елементів. Таким чином, юридичний конфлікт безпосередньо пов'язаний із правовими відносинами чи з юридизованими. [3, с. 27].

Що стосується медіації (примирення), то і семантичного аналізу, представленого Т.В. Чернишовою, «слово «примирення», похідне від слова «мир», означає встановлення узгодженості протилежних поглядів, позицій; досягнення терпимого відношення до будь-кого або чогось; припинення стану сварки, ворожнечі, відновлення мирних взаємин.

У мовах англо-романської групи слово «примирення» позначається переважно лексемами, що походять від латинського слова *concilio* (з'єднати, подружити) або *reconcilio* (примирити, з'єднати заново): *conciliation*, *reconciliation* (англійською та французькою мовами), *riconciliazione* або *conciliazione* (в італійській мові) та *reconciliacion* (іспанською мовою). У

німецькій мові слова «примирення» відповідають слова *aussöhnung* (примирення ворогів) та *ausgleich* (згладжування протиріч)» [4, с. 117].

Таким чином, суть цього явища полягає у згоді, досягнутій або відновленій між різними контрадикторними поглядами, позиціями, а також у мирно вирішеній спірній ситуації. Примирення спрямоване на врегулювання конфлікту та подальшій співпраця сторін, розвиток відносин, тобто на конструктивний результат, проте при цьому слід пам'ятати і про деструктивний результат, що полягає у розриві відносин між сторонами.

Примирення - це система взаємопов'язаних та взаємозумовлених дій учасників правової суперечки та інших осіб, які націлені на її врегулювання та (або) вирішення з використанням як процесуальних механізмів, так і інших законних методів, спрямованих на виявлення синтезу прав та законних інтересів суб'єктів.

Таким чином, якщо примирення – це система дій, то згода є одним із етапів таких примирливих дій. В той же час згоду можна розуміти як ставлення суб'єкта до механізмів врегулювання спору, позицію сторони (учасника спору) щодо запропонованих на її адресу умов, і в цьому випадку згода має особистісний, суб'єктивний характер, керуючись вузьким розумінням даного терміна. При цьому отримання згоди і, відповідно, вирішення спору, що виник залежить не так від об'єктивних обставин (запропонованих умов), скільки від суб'єктивних (міжособистісних відносин суб'єктів, релігії, культури, соціального статусу, темпераменту та ін.) [5, с. 29].

Щоб розкрити сутність соціального конфлікту, необхідно звернутися до теорій агресії та понятійного апарату в рамках даних теорій та за їх межами. У науковій літературі агресія пояснюється з позиції біології та психології.

Біологічне пояснення, своєю чергою, складається з трьох підходів: етологічного (агресія як внутрішня енергія), соціобіологічного (агресія як продукт еволюції) та генетики поведінки [6] (агресія як спадкова схильність).

Психологічне пояснення охоплює сім точок зору на проблему: психоаналіз Фрейда [7] (агресія як інстинкт руйнування), фрустраційну теорію агресії (агресія як цілеспрямоване спонукання), когнітивний неоасоціанізм (агресія як реакція на негативні емоції), теорію навчання (агресія, що виникає в результаті навчання шляхом закріплення та наслідування), модель соціальної взаємодії (агресія як результат ухвалення рішень).

Однак при зіставленні поняття агресії з соціальної точки зору психології та розуміння його з позиції окремої людини нерідко встає проблема понятійної визначеності, оскільки у суспільстві нерідко говорять і про так зване явище «хорошої», або «здорової», агресії на противагу «поганій». Таким чином, з академічної позиції під агресією необхідно розуміти негативне, антисоціальне явище.

Слід згадати про появу нині нової теорії, почасти розробленої на основі вчень Лоренца, а саме на основі теорії «агресивного гена». На думку вчених, існує другий механізм визначення поведінки людини – пошук компромісу. Це підтверджують останні дослідження соціальних практик проведені антропологами. Індивіди контролюють рівень внутрішньогрупової агресії, оскільки конфлікт не може досягати такого рівня, за якого виникає загроза єдності, згуртованості групи.

Примирення, своєю чергою, можна трактувати як і можливість відновлення соціальних відносин, порушених під час конфлікту, з вираженою чи невираженою агресією, і як спосіб зняття напруги всередині групи, а також як вирішення невизначеності у відносинах та закінчення конфліктних дій шляхом здійснення певного ритуалу (потиск рук, обмін подарунками та ін.) [8, с. 42].

Конфлікт - це ситуація, коли дії чи мета сприймаються як несумісні. Велику проблему створює не несумісність цілей, а спотворене сприйняття мотивів та цілей іншої сторони. Часто сторони конфлікту дзеркально сприймають один одного, наприклад у міжнародних конфліктах.

Можливість вирішити конфлікт у мирний спосіб залежить від таких показників, як рівень розвитку когнітивної поведінки, якісна складова соціальних відносин, рівень освіченості та виховання, наявність зв'язків усередині групи. Але зазначеного недостатньо, необхідно усвідомлювати, що за будь-якої взаємодії двох і більше індивідів, груп чи країн їх потреби та цілі можуть вступати у протиріччя. Такі конфлікти виникають унаслідок порушення принципу справедливості (теорія балансу), конкуренції за ресурси (підтверджують експерименти Музафера Шеріфа), егоїстичних інтересів суб'єктів відносин, суть протиріч яких (а саме між благополуччям індивіда та суспільства) яскраво виражають дві гри, які використовуються в лабораторіях дослідниками, це «дилема ув'язненого» та «трагедія общинних вигонів».

Підсумком досліджень із соціальної психології став висновок про необхідності встановлення певних правил, що регулюють егоїстичну поведінку шляхом створення нечисленних груп, де кожен відчуває відповідальність не лише за себе, а й за всю групу, груп, здатних до комунікації, а також тих, хто використовує матеріальне стимулювання співробітництва та звернення до альтруїстичних відносин людей [9, с. 53].

Мир – це не просто вирішення конфлікту, а й зближення позицій суб'єктів, які здавалися несумісними. Соціальні психологи використовують чотири основні стратегії примирення, це контакт, кооперація, комунікація та консиліація (умиротворення). Дані стратегії розташовуються в міру їх посилення та ефективності для врегулювання конфлікту, причому чітких кордонів провести неможливо.

Для застосування того чи іншого способу вирішення конфлікту необхідно визначити його тип, тобто основні подібності та відмінності. Як критерії виділення типу конфліктів можна використовувати спосіб вирішення, сферу його прояву, спрямованість впливу суб'єктів, ступінь виразності конфлікту, кількісний склад, а також об'єкт конфлікту. Наприклад, на підставі критерію «спосіб вирішення конфлікту» можна

говорити про такі варіанти конфліктної взаємодії, як насильницьке та ненасильницьке (компромісне), за участю посередника або без його участі.

За сферою прояву існують різноманітні види конфліктів, це політичні (боротьба за владу, розподіл владних повноважень), соціальні, економічні (боротьба за ресурси, пільги, сфери впливу, власність), організаційні (або посадові, пов'язані з парою суб'єктів - керівником та підлеглим), релігійні (що виникають на тлі нетерпимості до тієї чи іншої релігії, розбіжностей у тлумаченні постулатів) та ін. Навести закритий перелік неможливо, оскільки конфлікти виникають у будь-яких відносинах, нерідко відбувається поєднання декількох видів в один (змішаний), наприклад соціально-політичний.

При вертикальних та горизонтальних конфліктах критерієм розмежування виступає спрямованість дії. При роздільній здатності горизонтального конфлікту доцільним видається звернутися до переговорів, а вертикального – до переговорів за участю посередника, оскільки спочатку сторони поставлені у нерівне становище.

Що ж до ступеня вираженості конфлікту, то в цьому випадку говорять про відкриті і приховані конфлікти, що відрізняються ще й набором методів, засобів, які сторони використовують для досягнення своїх цілей. За кількісним показником виділяються конфлікти внутрішньо особистісного («конфлікт інтересів» або конфлікт між такими поняттями, як «хочу», «можу» та «треба»), міжособистісного, міжгрупового видів [6, с. 210-215].

Отже, примирення – це не просто врегулювання конфлікту, а зближення позицій суб'єктів, які здавалися несумісними. Виділення та розмежування різних видів конфліктів виступає початковим етапом для врегулювання та вирішення правової суперечки за допомогою використання інституту медіації (примирення), оскільки спрямовані на виявлення характерних рис, що дозволяють точно визначити інструмент дії, методи, розробити ефективну манеру поведінки.

## 1.2. Генеза медіації в міжнародному праві

Історія інституту примирення починається з появи родових об'єднань, що формувалися за принципом кровної спорідненості. Перші родові об'єднання виникли на Близькому та Середньому Сході близько 12 000 років тому. З появою родинних кланів право індивіда на силу почало замінюватися інститутом кровної помсти.

Організація племінної влади ґрунтувалася на засадах родоплемінної демократії: племінної ради, що складалася з верховних вождів (старійшин) пологів, що входять до складу племені, та військового вождя племені. Діяльність племінних органів сприяла розширенню зв'язків між пологами та братерствами, врегулювання міжродових конфліктів, відносин з іншими племенами [10, с. 31]. При цьому мирне вирішення конфлікту можливе було всередині одного роду, на відміну від міжродових конфліктів, де діяв *lex talionis*.

Спочатку джерелом конфліктів був збиток, завданий людиною, проте з розвитком товарообмінних відносин та зародженням економіки, вважають, що джерелом вже стає майновий збиток. Таким чином, діяло два принципи вирішення конфлікту: принцип відплати та принцип відшкодування шкоди за колективну вину групи.

З розвитком громад, збільшенням їх розміру стало можливим виникнення поряд з міжобщинним конфліктом та конфлікту всередині громади, причому як багатородового, а й однородового. При цьому якщо винна сторона мала намір відшкодувати збитки, то між групами, залученими до конфлікту, велися переговори за допомогою особи чи осіб, які не належали до жодної з них, але були пов'язані з ними. Саме з цього моменту, на нашу думку, можна говорити про виникнення інституту медіації.

Сучасне становлення медіації відбулося на території Сполучених Штатів Америки у 60-ті роки. XX ст., внаслідок чого з'являється нове поняття «альтернативне вирішення суперечок» (*Alternative Dispute Resolution*

- ADR), в даному випадку примирливі процедури визнавалися більш ефективною альтернативою судовій системі. Великою популярністю користувався арбітраж, але також створювалися інші форми, такі як міні-суди (mini-trials), незалежні експертні висновки, рекомендаційні арбітражні та судові рішення при скороченій процедурі розгляду, а також різні гібридні форми, наприклад посередництво-арбітраж [11, с. 228].

При цьому медіація у США виникла на стику протистояння між профспілками та роботодавцями, коли влада США запропонували за вирішенням конфлікту звернутися до третьої сторони - міністерства праці. А в середині ХХ ст. було створено спеціальний орган федерального значення - FMCS Federal Mediation Conciliation Service (Федеральна служба США з медіації та примирних процедур).

Пізніше виникли недержавні організації, створено Інститут вирішення суперечок при Центрі громадських ресурсів (CPR) Institute for Dispute Resolution). Цілями їх діяльності є: консультування сторін у виборі незалежної сторони, підготовка професійних посередників, інформування громадськості про значення та зміст примирливих процедур, створення модельних правил [12, с. 66].

1981 р. відомий медіаторам я опублікування концепції Роджера Фішера та Вільяма Юрі (професори Гарвардської школи права), суть яких полягала в розмежуванні як позицій, так і інтересів сторін, які не можуть прийти до компромісу. «Наприкінці ХХ століття на федеральні суди була покладено обов'язок сприяти застосуванню альтернативних форм вирішення спорів» [13].

Інтерес до примирення у країнах Західної Європи на 80-ті рр. ХХ ст. зріс враховуючи кризові явища судової системи, в результаті створюються спеціалізовані організації, що сприяють у врегулюванні спору, наприклад, Група альтернативного вирішення спорів (ADR-Group) та лондонський Центр з урегулювання суперечок (CEDR).



Необхідно розібратися в терміні «альтернативне вирішення спорів» (АРС). Існує кілька підходів до його тлумачення в юридичній літературі. Зупинимося на них докладніше.

Спочатку термін «альтернативне вирішення спорів» протиставлявся традиційному порядку вирішення спорів у суспільстві та належав до приватних несудових процедур. Таким чином, АРС було загальним поняттям щодо всіх родових, тобто, об'єднувало всі несудові способи вирішення спорів та врегулювання конфліктів, такі як арбітраж, міні-суд, посередництво та ін. Інша позиція пропонувала вузьке розуміння АРС - як одну з чотирьох категорій методів, що протистоять вирішення спору, а саме переговори за участю незалежної сторони, поряд з такими методами, як безпосередні переговори сторін, судочинство та арбітраж [14, с. 127].

Зазначені дві позиції перебувають на «одній стороні» розуміння АРС як категорії, що протистоїть процедурі, що має різну завантаженість. Однак існує розуміння АРС через розкриття терміна «альтернативність», тобто, можливість комбінування різних видів АРС між собою та з іншими процедурами для досягнення мети ефективним способом, наприклад, «посередництво-арбітраж».

Цікавою є позиція Ф. Сандера, який говорив, що альтернатива означає можливість вибору одного варіанту з багатьох існуючих», через що виправдане використання спільного для всіх процедур терміну «альтернативні методи вирішення спорів», що охоплює і судовий розгляд» [15].

Ця позиція видається доречною, оскільки дозволяє розглядати судовий розгляд, посередництво, медіацію, третейський розгляд не як супротивників, а як союзників на шляху до досягнення єдиної мети - захисту та охорони інтересів осіб, відновлення відносин. Останнім часом слово «альтернативний» все частіше заміщається у відомій аббревіатурі ADR на «відповідний», «відповідний» (Appropriate Dispute Resolution), що представляє адекватну реакцію права на суспільну необхідність.

Однак повернемося до історії. Наступний значний крок розвитку інституту примирення пов'язаний з Примирливим регламентом, прийнятим 1980 р. Комісією ООН з права міжнародної торгівлі. Перший міжнародний конгрес під назвою Міжнародна рада з комерційного арбітражу - ІССА відбувся в Гамбурзі в 1982 р. і був присвячений АРС [16].

Завдяки активній діяльності організацій із пропаганди застосування примирливих процедур посередництво в багатьох країнах стає процесуальним інститутом. Грунтуючись на Типовому регламенті ЮНСІТРАЛ [17], багато держав ухвалили рішення про включення до законів про арбітраж медіацію або як окремо процедури, або як процедури в рамках арбітражу. Арбітражний суд при Міжнародній торговій палаті (Париж) перший орган, який надає на постійній основі послуги з врегулювання міжнародних торговельних суперечок. Цей інститут, утворений в 1923 р., здебільшого здійснював примирення сторін, що сперечаються, до 1943 р. Проте згодом частка справ, розглянутих із застосуванням примирливих процедур, скорочувалася, й у 1991 р. становила 3 %.

До 1988 р. процедура примирення у межах міжнародних комерційних суперечок здійснювалася Адміністративною комісією при Генеральному секретарі МТП, члени якої проживали в Парижі та були постійними представниками Національних комітетів Палати. Функції примирювачів були їх основною функцією і виконувалися безоплатно. До 1988 р. правила примирення застаріли. Крім того, для залучення як примирювачів професіоналів необхідно було зробити цю роботу високооплачуваною. Все це частково вирішено ухваленням Добровільного примирливого регламенту, що набрав чинності з 1 січня 1988 р., заміненого у 2001 р. Регламентом проведення примирних процедур (ICC Amicable Dispute Resolution Rules). Регламент 2001 р. заміненого 1 січня 2014 р. на Правила медіації (ICC Mediation Rules) [18].

Значний внесок у створення несудових форм вирішення спору зробило

право Канади. Альтернативні форми вирішення спорів у Канаді мають двохсотрічну історію, початок якої простежується з моменту прибуття перших поселенців із Європи, які заклали основи функціонування третейського суду. Однак більша кількість справ вирішувалася за допомогою розгляду їх у державному суді. До примирливих процедур в Канаді, як і в багатьох інших країнах, вдавалися при вирішенні конфлікту певної галузі суспільних відносин.

Відмінною рисою «канадського способу» примирення була відсутність законодавчого закріплення вимог до третейського судді або посередника по всій території країни. У 1974 р. третейські судді з Торонто провели зустріч, результатом якої стало формування Канадського інституту арбітражу (Arbitrator's Institute of Canada) [19, с. 14]. Цілями його виступають розробка системи визначення компетенції третейських суддів та спонукання сторін, що сперечаються, до широкого використання АРС.

Наступним кроком щодо просування альтернативних форм вирішення спорів стало відкриття Національного інституту арбітражу, а надалі були відкриті і регіональні офіси. Центральний офіс знаходиться у м. Оттаві, а регіональні офіси - у Ванкувері, Саскатуні, Едмонтоні, Вінніпезі, Торонто, Монреалі, Галіфакс. У зв'язку з посиленням співробітництва між групами в 1985-1986 р.р. інститут реорганізовано та перейменовано на Канадський інститут арбітражу та посередництва (Arbitration and Mediation Institute of Canada), розпочався період розробки нових програм навчання посередництва. Крім того, організація почала функціонувати на національному та міжнародному рівнях.

Будучи *umbrella organization* (зонтичною організацією), Інститут координував діяльність регіональних офісів щодо досягнення основоположних цілей, а саме: у просуванні та всебічному впровадженні АРС за допомогою підвищення рівня поінформованості громадськості; створення навчальних матеріалів та стандартів; наданні зацікавленим особам

реєстрів третейських суддів та посередників; розробці заохочувальних програм та послуг, що надаються членам [20].

Привабливим для клієнтів Інституту є розроблена в національному масштабі система пільг, таких як фінансування програми страхування відповідальності власним коштом. Крім того, після виходу на пенсію співробітники отримують у перший рік 75% від останнього страхового внеску, а в наступні роки - 50%. У разі страхування своєї відповідальності вона поширюється і претензії, що виникають після завершення практики [20]. Членство в Інституті добровільне, із щорічною сплатою членських внесків (від 35 до 150 дол.). Більшість членів юридично не підготовлено. Фінансування відбувається за рахунок щорічних членських внесків та плати за звання «дипломований третейський суддя» та «дипломований посередник», а також з допомогою виручки, отриманої від статей і документів.

Зазначимо відмінні риси канадської системи: адміністративна плата зі сторін не стягується, як і за надання реєстрів третейських суддів та посередників, за затвердження посередника чи третейського судді сторонами; відсутня необхідність отримання підтвердження від Інституту з питання призначеної особи.

Підвищення інтересу до мирного вирішення спору у багатьох провінціях Канади пов'язано з необхідністю подати при зверненні до суду докази спроби врегулювати суперечку у досудовому порядку. Серед методів АРС найбільшого поширення набуло поєднання посередництва та третейського суду. Типи арбітражних процедур різноманітні, починаючи від такого виду розгляду як «тільки документи», в якому сторони не беруть участь у слуханнях, і закінчуючи багатосторонніми третейськими розглядами.

Таким чином, інститут примирення почав активно використовуватись у багатьох країнах як повноцінний спосіб врегулювання конфлікту поряд із судовою системою, покликаний не врегулювати конфлікт, а вирішити його.

Поява нових форм примирливих процедур, удосконалення колишніх говорять про їх динамічний розвиток.

Встановлення додаткової відповідальності для сторін конфлікту, загалом має позитивний характер для інституту примирення у врегулюванні спору.

## ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Таким чином, підсумовуючи сказане вище, під основним поняттям конфлікту, даним у роботі, слід розуміти частину суспільних відносин, яка зодягнена в правову форму взаємодії між суб'єктами, заснована на відкрито вираженій та причинно обумовленій суперечності, обмеженій тимчасовими та просторовими характеристиками, що супроводжується спотвореним сприйняттям мотивів, цілей з іншого боку та спрямована на відновлення особистісно-визначеного принципу справедливості за допомогою правових механізмів та інших законних методів.

Причинами конфліктів є як порушення правового балансу, так і конкуренція за ресурси, егоїстичні інтереси суб'єктів відносин. Критеріями класифікації конфліктів виступають: спосіб їх врегулювання, сфери прояву, спрямованість вектора впливу суб'єктів, ступінь виразності конфлікту, кількісний склад, і навіть об'єкт конфлікту.

В свою чергу ідея примирення, закріплена в релігійних поглядах, звичайному праві, будучи другорядним принципом вирішення конфлікту порівняно з *lex talionis* трансформувалася зі сплати віри в інститут права за допомогою створення різноманітних форм його реалізації (наприклад, за участю посередника і без його участі) та принципів їх здійснення, надання підтримки зі сторони держави та надання результату примирення статусу судового рішення або судового акта, а також ускладнення форм взаємодії між взаємопов'язаними формами реалізації інституту примирення.

Отже, примирення – це не просто врегулювання конфлікту, а зближення позицій суб'єктів, які здавалися несумісними.

## РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА МЕДІАЦІЇ В КРАЇНАХ ЄС

### 2.1. Інструментарій регулювання медіації в ЄС: директиви, резолюції, рекомендації

Незалежне, ефективне і прозоре функціонування системи правосуддя є основою реалізації принципу верховенства права і важливим елементом гарантії та захисту основних прав і свобод людини. При вирішенні питань про стандарти Ради Європи та Європейського союзу у сфері незалежності та ефективності судової системи слід звернути увагу на Європейську конвенцію про захист прав людини, ст. 6 Конвенції, яка захищає право на справедливий судовий розгляд.

Радою Європи було прийнято чотири рекомендації щодо медіації:

- Рекомендація No R (98)1 Комітету Міністрів державам – членам Ради Європи про сімейну медіацію;
- Рекомендація No R (99) 19 Комітету Міністрів державам – членам Ради Європи про застосування медіації у галузі кримінального права;
- Рекомендація Rec(2001) 9 Комітету Міністрів державам – членам Ради Європи про альтернативи судовому розгляду суперечок між органами виконавчої влади та чесними особами;
- Рекомендація Rec(2002) 10 Комітету Міністрів державам – членам Ради Європи про застосування медіації у галузі цивільного права [21, с. 76-77].

У першій рекомендації у частині, яка описує процедуру медіації, вказується, що медіатор має бути «неупередженим у своїх відносинах із сторонами», а також що він повинен бути «нейтральним щодо результату процедури медіації», при цьому дискусії, які проводяться під час процедури, повинні залишатися «конфіденційними». У частині, що описує організацію процедури, зазначається, що «медіація, у принципі, має носити обов'язковий характер».

У другій рекомендації у частині, що містить визначення медіації, йдеться про «добровільну згоду» сторін на участь у медіації, а також про «третю незалежну сторону (медіатора)». У частині, що описує загальні принципи, уточнюється, що «дискусії, що мають відношення до медіації, мають бути конфіденційні». У тій частині, де йдеться про розгляд приватних справ, вказується, що «процедура медіації повинна мати неупереджений характер».

У третій рекомендації частини, що описує альтернативні способи, уточнюється, що вона повинна «забезпечити незалежність та неупередженість... медіаторів». Вказується, що «примирення чи медіація може бути запропоновано законом». Зазначається «збереження таємниці до певної міри».

У четвертій рекомендації частини, що описує процедуру медіації, вказується, що дії медіатори повинні мати «неупереджений і незалежний характер», а також що медіатор «не наділений владою нав'язувати будь-яке рішення сторонам», як і те, що «інформація, що стосується медіації, носить конфіденційний характер».

Так, принцип неупередженості (у різних формулюваннях) є у всіх рекомендаціях, принципи незалежності та конфіденційності (у різних формулюваннях) – у трьох рекомендаціях, принцип нейтральності – в одній, на той час як добровільний характер медіації (у різних формулюваннях) обов'язковий у трьох випадках, але може бути виключений у разі застосування медіації в адміністративній сфері.

Європейська Конференція Суддів, присвячена «врегулюванню судових спорів на ранній стадії та ролі судді», у своїх заключних висновках так і не висловила своєї думки про ці принципи [22, с. 15]. Консультативна Рада Європейських Суддів (КСЕС) у своєму зверненні до Комітету Міністрів Ради Європи на тему «чесне судочинство в розумні терміни та роль судді з урахуванням альтернативних способів врегулювання судових спорів». частково зачіпає деякі з цих принципів у тій частині, де йдеться про



альтернативні способи врегулювання судових спорів. У гл. 151 за сторонами визнається право відмовитися від медіації; у гл. 154 стверджується, що прийоми медіації та заяви сторін мають конфіденційний характер в області цивільного та адміністративного права, при цьому відкритим залишається питання про документації; у гл. 161 відзначається неупередженість суддів, які можуть бути медіаторами лише у справах, якими вони мають виносити рішення.

Наступним варто відмітити, прийняття 7 грудня 2007 р. у Страсбурзі Європейською комісією з ефективності правосуддя (СЕРЕЖ) трьох Основних Ліній [23], націлених на покращення застосування існуючих Рекомендацій щодо:

- медіації в галузі кримінального права СЕРЕЖ (2007);
- альтернативних способів врегулювання судових спорів між органами виконавчої влади та приватними особами СЕРЕЖ (2007);
- сімейної медіації та медіації у галузі цивільного права СЕРЕЖ (2007).

У тексті цих Ліній у частині, що має назву «кодекс поведінки», вказується, що «Держави – члени ЄС мають вжити заходів, щоб гарантувати всередині своїх держав єдність концептів та областей застосування, а також виконання основоположних принципів медіації (відповідно до принципів альтернативних способів врегулювання судових спорів у другому випадку), таких як конфіденційність, вживши законодавчих заходів та/або кодексів поведінки для медіаторів (відповідно у другому випадку, якщо застосовується медіація)».

Таким чином, зміст принципів відкинуто на рівень національного законодавства чи національної практики, при цьому лише конфіденційність безпосередньо називається в Основних Лініях. Важливість цих Основних Ліній полягає, головним чином, у прийнятті конкретних та чітких заходів щодо впровадження медіації у приватному та державному секторі, особливо в галузі інформації, залучення громадської уваги та навчання. При цьому, як свідчить національний досвід багатьох країн, лише одне законодавство

майже чи зовсім не може вплинути на усталені звички всіх осіб, які мають відношення до медіації та належать судовому та академічному світам. Ці Лінії складають хорошу опору у відносинах з національними органами влади, у яких часто виявляються інші пріоритети.

Гідність Інструментарію Ради Європи полягає в тому, що він зміг назвати основні принципи медіації, вперше закріпивши їх у загальноєвропейських нормативних текстах. Однак їх надто «судове» бачення може завести в глухий кут, відсилаючи до національного законодавства, оскільки медіація по суті своїй розташовується в іншій площині, відмінній від площини традиційних способів рішення судових суперечок. Вона має свої власні характеристики, цілі, прийоми, краще зрозуміти які дозволить глобальний і водночас міждисциплінарний погляд [24,с. 49].

Так, у квітні 2004 р. був опубліковано аналітичний документ, який має назву «Зелений Документ», потім у липні 2004 р. було випущено кодекс поведінки медіатора і, нарешті, 21 травня 2008 р. прийнято резолюцію щодо медіації в галузі цивільного та комерційного права. Метою цієї резолюції стало забезпечення, насамперед, міжнаціональних зв'язків сталої юридичної бази, яка б дозволила зрівняти медіацію та цивільне судочинство [25].

Враховуючи нестачу часу та місця, ми обмежимося лише побіжним оглядом кодексу, застосовуваного «у всіх видах медіації в галузі цивільного та комерційного права». Цей документ є новим кроком на шляху мирного вирішення конфліктів у Європі: він переглядає та посилює на європейському рівні в рамках ЄС принципи медіації, доповнює їх та прагне доопрацювати їх як імпліцитно, так та експліцитно. Так, він називає та визначає поняття незалежності та нейтральності (гл.2.1), неупередженості (гл.2.2), конфіденційності (гл.3.1.) посилаючись також на інші важливі принципи: свободу сторін як щодо застосування процедури медіації, так і щодо остаточної угоди (гл.3.3 пар.1 і 2), та відповідальність медіатора щодо обов'язку надання інформації (гл.1.2, і гл.3.2 пар 2).

Поява цього кодексу дуже доречна, оскільки національні практики і законодавства представляють велику кількість відмінностей: на одному полюсі, відсутності кодексу та відповідного національного законодавства, на другому, наявності і того, й іншого; посередині ж розташовуються різні принципи, серед яких найчастіше зустрічаються неупередженість та конфіденційність [26].

## **2.2. Правове регулювання медіації в країнах ЄС**

Становлення демократії зародила безліч інститутів, які створені для вдосконалення механізму з урегулювання конфліктних ситуацій. Особливе місце займає процедура медіації.

Починаючи аналізувати європейський досвід застосування медіації, хотілося б відзначити, що в правовому полі вона з'явилася в 60-х роках минулого століття і в першу чергу була спрямована на розв'язання кризи судової системи в країнах з розвиненою економікою і з правовою культурою схильної до судових розглядів [27, с. 162]. В першу чергу мова йде про США, в Європу вона прийшла порівняно недавно і формувалася під впливом американського досвіду, незважаючи на власний багатовіковий досвід застосування позасудового врегулювання спорів.

Нормативне регулювання медіація, як правило, має не один рівень регулювання, а кілька. Якщо розглядати країни Європи, то це - директиви ЄС і національне законодавство. На національному рівні не тільки спеціальний закон, а й закони, що доповнюють його положення щодо конкретних видів суперечок. Так, наприклад, закон про медіацію Німеччини визначає, що медіацію можливо застосовувати в рамках кримінального судочинства. А вже Кримінальний кодекс і Кримінально-процесуальний кодекс з необхідним ступенем подробиць регулює механізм реалізації цієї процедури. [28, с.23]

Згідно §155а КПК Німеччини суддя має розглядати на всіх стадіях справи можливість досягнення примирення між винним і потерпілим. У тих справах, де примирення можна досягти, вони роблять зусилля в цьому напрямку. § 155б КПК Німеччини регулює порядок реалізації примирення. Прокурор і суддя можуть передати персональні дані необхідні з метою примирення між злочинцем і жертвою або відшкодування шкоди від них в адміністративному порядку або на їхнє прохання [28, с. 130].

Ці документи і інформація, що в них міститься, можуть використовуватися виключно в цілях примирення сторін і відшкодування шкоди. Уповноважений на медіацію орган має право обробляти і використовувати інформацію, представлену для медіації, в обсязі, що не суперечить інтересам даних осіб і необхідному для здійснення примирення між злочинцем і жертвою або відшкодування шкоди. Документи, що містять персональні дані і використовуються в процесі медіації, повинні бути знищені уповноваженим органом після закінчення одного року з моменту винесення вироку у кримінальній справі. Прокурор або суд повинен негайно повідомити уповноважений орган про дату закриття провадження у справі.

Згідно з нормами § 46а КК Німеччини, якщо злочинець примирився з потерпілою стороною, відшкодування шкоди вимагало від нього значної особистої участі або особистого смирення, при цьому шкода жертві відшкодована повністю або майже повністю, то суд, керуючись нормами § 49 КК Німеччини, може пом'якшити покарання або, якщо покарання не вище ніж позбавлення волі на один рік або грошовий штраф до 360 денних ставок, звільнити від покарання [28,с.23].

Застосування медіації можливо не тільки у приватних справах, але по публічним. Звертаючись до досвіду Німеччини, відзначимо, що історично медіація існує в цій країні протягом вже 20 років, хоча закон про медіацію прийнятий тільки в 2012 р, тобто практично ровесник нормативного регулювання процедури медіації в країнах колишнього Радянського Союзу [29, с. 45].

На сьогоднішній момент існують такі сфери її застосування:

- сімейна медіація, пов'язана з розлученням і розділом майна, медіація по спадкових справах;
- медіація у справах про відшкодування заподіяної шкоди;
- бізнес-посередництво (всередині компанії, а також між партнерами);
- шкільна медіація;
- медіація в сфері захисту прав споживача, якщо споживач висловив на це свою згоду (для виробника передбачена обов'язок брати участь);
- посередництво в державному секторі, екологічне посередництво;
- міжкультурна медіація;
- медіація в кримінальному процесі.

В деяких країнах ЄС є обов'язковим звернення до медіатора в рамках досудового врегулювання спору. В обґрунтування цієї тези наведемо досвід Італії. З 21 березня 2011 р обов'язкова медіація була введена в цій країні по відношенню до всіх спорів по речових правах (відстань між будівлями, сервітути тощо); розділ майна; спадкоємства; шлюбним договорам; договорам оренди; безоплатного надання в користування (на підставі нотаріально посвідченого акту); оренді виробничих установ; договорам страхування, банківським і фінансовим договорами. Спори, що виникають у зв'язку з кондомініуму і відшкодування збитків водного сполучення та на дорозі, також віднесені до цієї групи [21, с. 117-118].

Обов'язковість медіації виражається в тому, що сторона, яка має намір звернутися до суду, повинна спробувати перед цим зробити примирення. До позовної заяви має бути представлений документ (підписана медіатором форма), що підтверджує спробу проведення медіації. Сторони авансом сплачують реєстраційний збір в розмірі 40 євро і оплачують витрати по проведенню медіації. Сума мита, що належить службам медіації, регулюється міністерством юстиції. Для осіб, які мають право на безкоштовну юридичну допомогу, медіація безкоштовна [28, с. 24].

Обов'язковість застосування медіація відбилося на збільшенні випадків звернення до медіаторів. Статистичні дані за період з 21 березня по 30 вересня 2011 р наведені Генеральною дирекцією статистики міністерства юстиції Італії, наочно показували, що число медіацій за період з квітня по травень зросла на 13%, з травня по червень - вже на 28% і т . Д. Цікаві дані і про структурі види медіації: 75% звернень доводилося на випадки, коли процедура медіації була необхідною умовою для вирішення справи судом, 23% - за бажанням обох сторін і 1% - медіація, проведена на підставі постанови судді [30, с. 163].

У 2012 р обов'язок звернення до примирливих процедур скасували, вважаючи, що культура звернення до медіації вже щеплена, але виявилось, що громадяни не хочуть добровільно звертатися до медіаторів, яких на той час було вже досить багато. У 2013 р при їх наполегливому тиску обов'язкову медіацію довелося повернути [31, с. 167].

Трендом розвитку європейського законодавства про медіацію останніх років стало питання про забезпечення відповідного рівня підготовки медіаторів. Аналіз іноземного законодавства показує, що досягається це наступними способами:

- 1) забезпеченням відповідного рівня підготовки медіаторів;
- 2) контрольованим державою допуском до професії;
- 3) роллю професійних співтовариств.

Відповідний рівень підготовки забезпечується нормативним регулюванням змісту програм і кількості годин навчання. Так, наприклад, §5 Закону про медіацію Німеччини «Освіта та підвищення кваліфікації посередника; сертифікований посередник», передбачає, що медіатор повинен мати належну освіту і регулярно підвищувати кваліфікацію, з тим, щоб він мав у своєму розпорядженні теоретичні знання, а також практичний досвід і міг примирити сторони компетентним способом [32].

Нормами цієї статті закріплені питання, які входять до мінімального освітнього стандарту, що містить наступні розділи: знання про основи

медіації, послідовності проведення етапів медіації та загальні умови її проведення, переговорні техніки і комунікативні техніки, конфліктну компетенцію, знання про правове регулювання медіації, а також про роль права в медіації. Програма навчання включає також практичний курс, що включає практичні вправи, рольові ігри та супервізію.

До навчання медіації допускаються не будь-які організації, а тільки зареєстровані або акредитовані. Так, в Австрії згідно § 23 Закону Австрії про медіацію в цивільних спорах Федеральний міністр юстиції повинен вести перелік навчальних закладів і курсів в сфері медіації у цивільних справах. Процес реєстрації навчального закладу або курсу по медіації у цивільних справах здійснюється на основі письмової заявки на ім'я Федерального міністра юстиції. Заявник повинен вказати зміст курсу навчання, кількість і кваліфікацію викладацького складу і фінансування курсів. Заявник наводить докази його стійкого становища [33].

Акредитацію організацій, які проводять навчання медіаторів, курсів навчання, здійснювану Федеральною комісією з медіації, передбачає закон про медіацію Бельгії 2005р. Офіційне визнання освітніх організацій в сфері медіації Нідерландським інститутом медіації закріплює законодавство Нідерландів [34].

Контрольований державою допуск до професії забезпечується дозвільною моделлю регулювання професії медіатора, що застосовується в ряді держав, що виходить із того, що практика медіації правомірна тільки за умови контрольованого державою допуску до професії в цілому або за окремими категоріями суперечок [27, с. 175].

У Німеччині такі медіатори називаються сертифікованими, в Австрії зареєстрованими. Акредитацію медіаторів передбачає Бельгійський Закон про медіацію 2005 року, поширюючи на процедуру медіації правила про надання юридичної субсидованої допомоги, що, безсумнівно, підвищує її привабливість [34]. Законодавством Нідерландів закріплена можливість участі в системі направлення на медіацію тільки сертифікованим

Нідерландським інститутом медіації медіаторів. Той, хто бажає бути включеним до реєстру, повинен успішно пройти навчання з медіації в навчальному закладі, офіційно визнаному інститутом, і витримати тест за оцінкою своїх знань [35].

Як випливає з іноземного досвіду, велику роль в контролі якості підготовки медіаторів відіграють професійні спільноти. Німецьке законодавство не передбачає стандартів навчання професії медіатор, деякі приватні об'єднання медіаторів взяли цю задачу на себе. Німецьке товариство медіації, Союз інтегрованого посередництва, Федеральна робоча група у справах сімейної медіації, Федеральний союз медіації з питань економіки і зайнятості і Федеральна асоціація медіації пред'являють однакові вимоги до навчання (не менше 200 годин) і сертифікують своїх членів відповідно до стандартів асоціації або союзу.

Відсутність єдиних стандартів породило різноманітні підходи до тривалості програми навчання. Ряд освітніх організацій навчають тільки 110 годин, інші - 450 годин, при цьому диплом медіатора видають і ті, і інші. Як правило, для підтвердження кваліфікації, визнаної однією з названих вище асоціацій, необхідно скласти кваліфікаційний іспит. Це дозволяє займатися медіацією, на якій спеціалізується позначена асоціація, - наприклад, сімейною або по трудових спорах [36, с. 35-36].

Саме членство медіатора в професійному співтоваристві гарантує його належну професійну підготовку і відповідний рівень, що забезпечує спеціалізацію в тій чи іншій професійній сфері.



## ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Отже, для демократичної країни, що бажає побудувати ефективну судову гілку влади, повинна впровадити дієвий механізм врегулювання конфліктів між сторонами.

Під альтернативним в ЄС розуміється залучення третьої особи (медіатора), яка робить все можливе аби сторони в досудовому порядку дійшли згоди.

Медіація – це визнана світовою спільнотою реальність, ефективний спосіб вирішення спорів, яка дає сторонам залученим в суперечку знайти мирне рішення, в позасудовому порядку. На нашу думку, Україні варто враховувати позитивний досвід європейських країн в аспекті широких можливостей альтернативних способів вирішення спорів, особливо медіації. Це шлях до зниження соціальної напруги, порозуміння та консенсусу в різних сферах суспільного життя.

## РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МЕДІАЦІЇ В КРАЇНАХ ЄС

### 3.1. Проблеми застосування медіації в країнах ЄС

У єдиному європейському соціально-економічному і політичному просторі розвинулося безліч інститутів громадянського. Очевидно є те що, найбільшого розвитку набув інститут «третейського суду», але разом з тим не менш важливим і використовується процедура медіації.

Медіація є важливим інструментом, що підтверджується впровадженням в Європейському Союзі, Кодексу поведінки медіаторів. Який підтверджує, що медіація у країнах є важливим елементом сучасного суспільства, який спрямовано на покращення системи правосуддя.

Як зазначає І.В. Рехтіна, медіація на сьогодні закріплена в законодавстві ЄС більш ніж 15 країн, але національне законодавство не може бути критерієм для оцінювання рівня розвитку медіації у тій чи іншій країні [37, с. 41].

Узагальнюючи досвід розвинених країн А.А. Арутюнян приходить до висновку, що на сьогоднішній день у рамках ЄС процедура регулювання медіації неоднорідна і це призводить до проблем. Це можна пояснити тим що виділяють дві моделі медіації [38, с. 164]:

- англо-саксонська модель, у межах якої медіація є проявом теорії відновлювальної юстиції.
- континентальна модель, що має місце в національному законодавстві (Франція, Німеччина, Австрія, Болгарія та ін.).

Що ж до типів правового регулювання медіації як загального способу практичного застосування погоджувальних механізмів, то в рамках ЄС їх існує три:

- закріплення процедури медіації в законодавстві про ювенальну юстицію.

У цьому випадку медіація представляє собою альтернативний вид впливу в кримінальному провадженні та застосовується на вимогу судді чи представника держави. Подібна практика поширена переважно у Великій Британії, Польщі, Німеччині;

- закріплення медіації щодо решти категорій правопорушників у кримінально-процесуальному законодавстві. При чому найчастіше медіація ініціюється прокурором на стадії досудового розгляду, коли справи передаються на врегулювання медіатору. Однак частіше всього існує застереження, що медіація виключена у разі тяжких та особливо тяжких злочинів;

- закріплення медіації в окремому нормативно-правовому акті, що деталізує процедуру медіації, вимоги до медіатора, а також сферу застосування медіації [39, с. 66-68].

Таким чином, бачимо, що різні країни по-різному здійснили правову рецепцію інституту медіації. Починаючи з народних медіаторів, працюючих переважно на безоплатній основі до професійної діяльності висококваліфікованих медіаторів із законодавчо регламентованим рівнем оплати послуг або відшкодуванням послуг з боку держави в рамках надання безоплатної правової допомоги.

Навіть у Європі застосування медіації отримало різне правове оформлення та різний ступінь практичного застосування. Із цього слідує, що не можна сказати, що медіація як процедура позасудового врегулювання суперечок прижилася скрізь. Як правовий інструмент медіація виникла у відповідь кризу судової системи, пов'язана з «недоступністю» судів. Недоступність правосуддя потрібно розуміти в широкому сенсі, викликану низкою причин, у першу чергу, звичайно, дорожнечою (високі державні мита, кошти на послуги адвоката, необхідність внесення судової застави), необхідністю дотримання численних формальностей (наприклад, подання позовної заяви тільки через адвоката) і т.д.

А в країнах, де звернення до судів є недорогим та нескладним, можна простежити зворотний ефект. Наприклад, у Швеції широко застосовується практика страхування судових витрат, вони включаються у загальну вартість страхування нерухомості, яка у свою чергу є обов'язковою. З цієї причини шведським громадянам простіше звернутися до суду, оскільки страхування не поширюється на досудове врегулювання та не покриває витрати на проведення примирних процедур [24, с. 53].

І це при інших рівних з іншими європейськими країнами умовах, тобто за наявності спеціального закону, присвяченого Медіації, 2011 р. та права суду, передбаченого § 2 розд. 17 глави 42 Кодексу про судовий процес, якщо він визнає більше відповідним мирно врегулювати суперечку, то, виходячи з його природи, зобов'язує провести сесію примирної процедури. В принципі, це добре ілюструє вітчизняну ситуацію, бо незважаючи на всі позитивні сторони медіації, на численні зусилля прищепити культуру звернення до медіаторів, за умови, що більшість потенційно медіабельні спори не обкладаються державним митом (наприклад, про захист прав споживачів, суперечки про стягнення заробітної плати та іншим вимогам, що впливають із трудових відносин, за позовами про відшкодування шкоди заподіяної здоров'я, смертю годувальника) сторони не бачать явних причин для не звернення до суду.

### **3.2. Тенденції розвитку медіації в країнах ЄС**

Зростаючі показники судового навантаження протягом останнього десятиліття призвели ЄС до необхідності розвитку альтернативних способів вирішення правових суперечок, зокрема медіації. Нотаріат зі свого боку як орган превентивного правосуддя, що запобігає виникненню судових спорів, як і медіація, сприяє зменшенню кількості звернень до судів.

Оскільки медіація спрямовано надання сторонам сприяння реалізації їх прав, її слід було б розглядати як логічного доповнення основної діяльності

нотаріуса. Крім того, медіація органічно вписується в концепцію надання комплексної юридичної допомоги органами нотаріату.

У країнах нотаріату латинського типу нотаріуси мають право проводити консультації з правових питань, а також медіації. Більше того, медіативна угода, укладена у нотаріуса, набуває властивість здійсненності і може бути примусово виконано за заявою стягувача [40, с. 138]. Звичайно, це не означає, що медіація завжди супроводжується «позитивним» нотаріальним актом, оскільки досягнення згоди - це трудомісткий творчий процес.

В даний час у таких державах, як Німеччина, Австрія, Нідерланди, медіація перетворилася на альтернативну функцію нотаріуса.

Так, наприклад, у ч. 4, 5 § 20 Закону Німеччини про нотаріат закріплені повноваження нотаріуса, що дозволяють проводити процедуру позасудового врегулювання спорів. Право нотаріуса виступати посередником знайшло закріплення у Законі Німеччини про вирішення суперечок, пов'язаних із речовими правами. Нотаріуси мають право на проведення процедури посередництва між спадкоємцями та власниками майна (відповідно до розпоряджень земель Німеччини) [41, с. 28].

Показовою є увага ХХІІІ Міжнародної спілки латинського нотаріату до того факту, що нотаріус більше представників інших юридичних професій (у тому числі адвокатів) призначений бути медіатором [42, с. 151]. З цим можна погодитись, оскільки, наприклад, адвокат зацікавлений у суперечці на користь лише свого клієнта, а нотаріус зобов'язаний враховувати інтереси всіх осіб, які беруть участь у вчиненні нотаріальної дії. Тому саме нотаріус як незацікавлена особа, яка має відповідну кваліфікацію та досвід, виступає тією фігурою, яка б змогла найбільш ефективно виконувати функції медіатора.

Альтернативні способи вирішення спорів у зарубіжних країнах є не тільки розвантаженням державної судової системи, вони вирішують також соціальні завдання: забезпечують ефективний, доступний, дешевий або

безкоштовний для частини населення і швидкий захист прав приватних осіб, захист прав неповнолітніх та інших уразливих верств суспільства [43, с. 18].

Так, наприклад, згідно зі статистичними даними англійська альтернативна практика вирішення конфлікту в досудовому порядку займає 110 днів і коштує 535 фунтів, а в суді - 435 днів і 2823 фунти [44, с. 28].

Як слушно зазначає С.І. Калашнікова, учасники спірних правовідносин стають все більш зацікавленими в самостійному врегулюванні протиріч, що виникають [45, с. 11], тим більше що медіативна процедура дозволяє їм уникнути тривалого та витратного судового розгляду, зберегти добрі стосунки.

Таким чином, можна констатувати, що включення медіації до нотаріальної діяльності не суперечить професійним обмеженням. Основні принципи нотаріальної діяльності багато в чому збігаються з принципами медіативної практики, надаючи цим можливість повного розкриття в процедурі медіації.

Функціональні обов'язки нотаріуса також досить близькі за своїми характеристиками обов'язків і функцій медіатора, тому саме нотаріус є фігурою, що найбільше підходить до проведення медіативної процедури. У зв'язку з цим є очевидним, що активне впровадження альтернативної практики привнесе в діяльність нотаріату держав-учасниць ЄС нові можливості, використання медіативних технологій призведе до скорочення правових спорів у судах, забезпечить реалізацію завдань діяльності нотаріату.

Нотаріальна ж форма посвідчення та виконання медіативних угод є одним із можливих спеціальних варіантів, а не єдино допустимим. Крім того, використання медіативних процедур допоможе нотаріусам захиститися від емоційних перевантажень, яким вони схильні в силу специфіки своєї професії.

### ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Отже, в результаті дослідження доведено, що однією із ключових проблем розвитку медіації в країнах-членах ЄС є те, що країни по-різному здійснили правову рецепцію інституту медіації. Починаючи з народних медіаторів, працюючих переважно на безоплатній основі до професійної діяльності високо-кваліфікованих медіаторів із законодавчо регламентованим рівнем оплати послуг або відшкодуванням послуг з боку держави в рамках надання безплатної правової допомоги.

Із цього слідує, що не можна сказати, що медіація як процедура позасудового врегулювання суперечок прижилася скрізь. Як правовий інструмент медіація виникла у відповідь кризи судової системи, пов'язана з «недоступністю» судів. Недоступність правосуддя потрібно розуміти в широкому сенсі, викликану низкою причин, у першу чергу, звичайно, дорожнечею (високі державні мита, кошти на послуги адвоката, необхідність внесення судової застави), необхідністю дотримання численних формальностей (наприклад, подання позовної заяви тільки через адвоката) і т.д. А в країнах, де звернення до судів є недорогим та нескладним, можна простежити зворотний ефект.

Перспективним вважаємо включення медіації до нотаріальної діяльності. Основні принципи нотаріальної діяльності багато в чому збігаються з принципами медіативної практики, надаючи цим можливість повного розкриття в процедурі медіації. Функціональні обов'язки нотаріуса також досить близькі за своїми характеристиками обов'язків і функцій медіатора, тому саме нотаріус є фігурою, що найбільше підходить до проведення медіативної процедури. У зв'язку з цим є очевидним, що активне впровадження альтернативної практики привнесе в діяльність нотаріату держав-учасниць ЄС нові можливості, використання медіативних технологій призведе до скорочення правових спорів у судах, забезпечить реалізацію завдань діяльності нотаріату.

## ВИСНОВКИ

Підсумовуючи підсумок дослідження інституту медіації в країнах Європейського Союзу, необхідно наголосити таке.

Під основним поняттям конфлікту, даним у роботі, слід розуміти частину суспільних відносин, яка зодягнена в правову форму взаємодії між суб'єктами, заснована на відкрито вираженій та причинно обумовленій суперечності, обмеженій тимчасовими та просторовими характеристиками, що супроводжується спотвореним сприйняттям мотивів, цілей з іншого боку та спрямована на відновлення особистісно-визначеного принципу справедливості за допомогою правових механізмів та інших законних методів.

Причинами конфліктів є як порушення правового балансу, так і конкуренція за ресурси, егоїстичні інтереси суб'єктів відносин. Критеріями класифікації конфліктів виступають: спосіб їх врегулювання, сфери прояву, спрямованість вектора впливу суб'єктів, ступінь виразності конфлікту, кількісний склад, і навіть об'єкт конфлікту.

В свою чергу ідея примирення, закріплена в релігійних поглядах, звичайному праві, будучи другорядним принципом вирішення конфлікту порівняно з *lex talionis* трансформувалася зі сплати віри в інститут права за допомогою створення різноманітних форм його реалізації (наприклад, за участю посередника і без його участі) та принципів їх здійснення, надання підтримки зі сторони держави та надання результату примирення статусу судового рішення або судового акта, а також ускладнення форм взаємодії між взаємопов'язаними формами реалізації інституту примирення.

Отже, примирення – це не просто врегулювання конфлікту, а зближення позицій суб'єктів, які здавалися несумісними.

Медіація – це визнана світовою спільнотою реальність, ефективний спосіб вирішення конфліктів, за допомогою якої можна максимально задовольнити сторони залучених у суперечку. На нашу думку, Україні варто



враховувати позитивний досвід європейських країн в аспекті широких можливостей альтернативних способів вирішення спорів, особливо медіації. Це шлях до зниження соціальної напруги, порозуміння та консенсусу в різних сферах суспільного життя.

Однією із ключових проблем розвитку медіації в країнах-членах ЄС є те, що країни по-різному здійснили правову рецепцію інституту медіації. Починаючи з народних медіаторів, працюючих переважно на безоплатній основі до професійної діяльності високо-кваліфікованих медіаторів із законодавчо регламентованим рівнем оплати послуг або відшкодуванням послуг з боку держави в рамках надання безплатної правової допомоги.

Із цього слідує, що не можна сказати, що медіація як процедура позасудового врегулювання суперечок прижилася скрізь. Як правовий інструмент медіація виникла у відповідь кризи судової системи, пов'язана з «недоступністю» судів. Недоступність правосуддя потрібно розуміти в широкому сенсі, викликану низкою причин, у першу чергу, звичайно, дорожнечею (високі державні мита, кошти на послуги адвоката, необхідність внесення судової застави), необхідністю дотримання численних формальностей (наприклад, подання позовної заяви тільки через адвоката) і т.д. А в країнах, де звернення до судів є недорогим та нескладним, можна простежити зворотний ефект.

Перспективним вважаємо включення медіації до нотаріальної діяльності. Основні принципи нотаріальної діяльності багато в чому збігаються з принципами медіативної практики, надаючи цим можливість повного розкриття в процедурі медіації. Функціональні обов'язки нотаріуса також досить близькі за своїми характеристиками обов'язків і функцій медіатора, тому саме нотаріус є фігурою, що найбільше підходить до проведення медіативної процедури. У зв'язку з цим є очевидним, що активне впровадження альтернативної практики привнесе в діяльність нотаріату держав-учасниць ЄС нові можливості, використання медіативних технологій призведе до скорочення правових спорів у судах, забезпечить реалізацію завдань діяльності нотаріату.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Финогентова О.Е., Ломаев А.Ю. Проблемы реализации правовой категории «публичный интерес» в российском праве: монография. Самара, 2016. 105 с.
2. Честнов И.Л. Социально-антропологическое измерение прав человека в глобализирующемся мире. *История государства и права*. 2009. № 13. С. 33-35.
3. Конфліктологія: навч. посіб. / Л. М. Герасіна, М. П. Требін, В. Д. Воднік та ін. Х. : Право, 2012. 128 с.
4. Чернышова Т.В. Понятие и виды примирения в российском праве. *Журнал российского права*. 2010. № 12. С. 116-124.
5. Фрич В. Медіація (примирення) як альтернатива судовому розгляду кримінальних проваджень. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2013. № 3. С. 25–32.
6. Берковиц Л. Агрессия: причины, последствия и контроль. Санкт-Петербург, 2001. 512 с.
7. Фрейд З. По ту сторону принципа удовольствия. Москва, 1992. 569 с.
8. Колеснікова М. Актуальність впровадження інституту медіації в законодавстві України. *Правові горизонти*. 2017. С. 41–46.
9. Бандура А. Теория социального научения. Санкт-Петербург, 2000. 320 с.
10. Теорія держави та права: навч. посіб. /Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. К.: НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.
11. Кисельова Т. Правове регулювання відносин із надання послуг медіації у зарубіжних країнах. *Право України*. 2011. № № 11–12. С. 225–236.
12. Бессонова В.В. Медиация как способ проведения переговоров в конструктивном духе. *Юридический мир*. 2012. № 1. С. 65-66.
13. Фишер Р., Юрии У. Путь к согласию, или переговоры без поражения / пер. с англ. А. Гореловой. Москва, 1992. 158 с.

14. Єременко Є.В. Щодо питання альтернативних способів вирішення цивільно-правових спорів. *Юридичний науковий електронний журнал* №2/2020. С. 126-129.
15. Sander F. Dispute resolution within and outside the Courts: an Overview of the U.S. Experience. *Attorneys General and New Methods of Dispute Resolution. National Association of Attorney General and ABA*. 1990. P. 13-28.
16. Давыденко Д.Л. Из истории примирительных процедур в Западной Европе и США. URL: [http://www.mediators.ru/rus/about\\_mediation/literature/text6#13](http://www.mediators.ru/rus/about_mediation/literature/text6#13) (дата звернення: 13.10.2021).
17. Согласительный регламент ЮНСИТРАЛ (принят 23.07.1980 на 241-ом заседании Комиссии ООН по праву международной торговли). Комиссия ООН по праву международной торговли. *Ежегодник*. Т. XI. Нью-Йорк, 1982. С. 43-50.
18. ICC Mediation Rules (Правила медиации). URL.: <https://iccwbo.org/dispute-resolution-services/mediation/mediation-rules/> (дата звернення: 02.11.2021).
19. Николюкин С.В. Правовые технологии посредничества (медиации) в Российской Федерации : науч.-практ. пособие. Москва, 2013. 241 с.
20. Arbitration and Mediation Institute of Canada (Канадский институт арбитража и посредничества) URL.: <http://adric.ca/> (дата звернення: 06.11.2021).
21. Любченко Я. Альтернативні способи вирішення правових спорів: теоретико-правовий аспект: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2018. 249 с.
22. Жан А. Миримановф Универсальный характер медиации. Опыт и свидетельство Европы: триптих. / Перевод с французского М. В. Соловьевой. 2010. 34 с.
23. Керівні принципи для кращого виконання наявних рекомендацій про медіацію в сімейних справах і медіацію в цивільних справах (Європейська комісія з питань ефективності правосуддя (ЄКЕП-СЕРЕЈ), Страсбург, 7

- грудня 2007 р., СЕРЕЖ (2007) 14). *Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства*. Київ, 2015. С. 472–480.
24. Подковенко Т. Медіація: міжнародно-правові стандарти. *Актуальні проблеми правознавства*. Випуск 4 (12). 2017 р. С. 47-54.
25. Європейський кодекс етики медіаторів. 2004. URL: [https://decisionlab.com.ua/DLfiles/European\\_Code\\_of\\_Conduct\\_for\\_Mediators\\_UA.pdf](https://decisionlab.com.ua/DLfiles/European_Code_of_Conduct_for_Mediators_UA.pdf) (дата звернення: 20.10.2021).
26. Jayne Singer and Cameron Mc Canna, *The UE Mediation Atlas: Practice and Regulation*, CEDR, 2005.
27. Давыденко Д.Л. Примирительные процедуры в европейской правовой традиции. М.: Инфотропик Медиа, 2013, 232 с.
28. Марчук Б.І., Бондарчук Н.В. Сучасний стан і тенденції розвитку медіації в країнах ЄС. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2021. №4. С.22-25.
29. Пашкова К.І. Медіація в Україні та світі: генеза, правове регулювання та ефективність при вирішенні цивільних спорів. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 8/2020. С. 128-132.
30. Реутов С. И., Филатова П. С. Особенности применения медиации в практике зарубежных стран. возможность взаимодействия. *Медиация в современной правовой практике: возможности и перспективы: материалы круглого стола в рамках VI Пермского конгресса ученых-юристов* (г. Пермь, 16–17 окт. 2015 г.) / под общ. ред. С. И. Реутова, Л. А. Соболевой; Перм. гос. нац. исслед. ун-т. Пермь, 2015. 124 с.
31. Гайдаенко Шер Н.И. Обязательная медиация: опыт Италии. *Третейский суд*. 2012. № 1 (79). С. 156-165.
32. *Mediationsrecht* / hrsg. von H. Eidenmüller, G. Wagner. Köln: Otto Schmidt, 2015. 527 s.
33. *Zivilprozessordnung*. Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz: URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/zpo/> (дата звернення: 27.10.2021).

34. Bundesgesetz über Mediation in Zivilrechtssachen (Zivilrechts-Mediations-Gesetz ZivMediatG). StF: BGBl. I Nr. 29/2003. URL: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20002753> (дата звернення: 27.10.2021).
35. Шварц О. Медиация в Бельгии. Обзор. Ресурсный центр медиации. URL: [http://mediators.ru/rus/about\\_mediation/foreign\\_law/belgium/text](http://mediators.ru/rus/about_mediation/foreign_law/belgium/text) (дата звернення: 28.10.2021).
36. Шварц О. Медиация в Нидерландах. Обзор. Ресурсный центр медиации. URL: [http://mediators.ru/rus/about\\_mediation/foreign\\_law/holland/text](http://mediators.ru/rus/about_mediation/foreign_law/holland/text) (дата звернення: 28.10.2021).
37. Супрун Г. Зарубіжний досвід підготовки медіаторів та можливості його застосування в Україні. *Підприємництво, господарство і право. Цивільне право і процес.* 1/2019. С. 34-37.
38. Рехтина И.В. Медиация в России как альтернативный способ разрешения споров и элемент интеграции в Европейское сообщества. *Юрист.* 2012. № 11. С. 40–43.
39. Арутюнян А.А. Международные стандарты медиации в уголовном судопроизводстве. *Закон,* 2011, № 9. С. 160-167.
40. Акинфиева В. В. Разрешение спора посредством процедуры медиации или в третейском суде. Медиация в современной правовой практике: возможности и перспективы: *материалы круглого стола в рамках VI Пермского конгресса ученых-юристов* (г. Пермь, 16–17 окт. 2015 г.) / под общ. ред. С. И. Реутова, Л. А. Соболевой; Перм. гос. нац. исслед. ун-т. Пермь, 2015. 124 с.
41. Дякович М.М. Пропозиції щодо розвитку медіації в нотаріальній практиці нотаріусів України. *Часопис Київського університету права.* 2014. № 4. С. 137–139.
42. Ригер. Г. Нотариус в качестве медиатора. Медиация в нотариальной практике (Альтернативные способы разрешения конфликтов): пер. с нем. /

отв. ред. К. Грефин фон Шлиффен, Б. Вегманн. М.: Волтере Клувер, 2005. 388 с.

43. Медведев. И. Г. Аналитический обзор по материалам работы последних конгрессов Международного союза Латинского нотариата. *Нотариат и медиация: постановка вопроса*. Третейский суд. 2005. №5. С. 150-153.

44. Станишевская. Л. П. Институт медиации в зарубежных странах. Перспективное развитие института медиации в праве Республики Беларусь / под ред. проф. Т. С. Тарановой. Минск : РИВШ, 2017. 224 с.

45. Сиван. Н. Упрощенное производство в английском гражданском процессе. *Арбитр. и гражд. процесс*. 2008. № 8. С. 28-32.

46. Калашникова. С. И. Медиация в сфере гражданской юрисдикции: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Екатеринбург, 2010. 24 с.